

Yogesh Haribhau Kulkarni

You

Al Advisor (Helping organizations in their Al journeys) | PhD (Geometric Modeling) | Tech Colum...

Wish to share today's article from my weekly column "तिसरा मेंद्र" (Third Brain) titled "श्रीखंडाची चौथी वाटी (4th serving of "Shrikhand' [a sweet dish])" which has been published in the Marathi newspaper, Sakal! (pic below) $\checkmark$

In this article, I go deeper into the applicability of Mental Model "The Law of Diminishing Returns" in various situations 🧠 🔄 🦞

I'm thankful to Sakal Media Group for providing a platform to share these important insights with our local community. 🙏

Any comments? I'd love to hear your thoughts! > 11

Sakal Media Group Abhijit Pawar Samrat Phadnis Niranjan Agashe

#AI #ArtificialIntelligence #mentalmodels #Intelligence #training #CommunityConnect #SakalNewspaper #MarathiMedia #Marathi #India #Pune #MVPBuzz #GDE #lawofdiminishingreturns

तिसरा मेंद

डॉ. योगेश हरिभाऊ कुलकर्णी

े 'बुफे' पद्धतीपेक्षा मला पंगतीची व्यवस्थाच जास्त आवडते. 'जड' प्लेट हातात घेऊन, उमे राहून, ताटकळत खाण्यापेक्षा, पंगतीत आरामात बसून पक्वान्नांचा विशेष आनंद घेता येतो. अज्ञाच एका पंगतीत गोड पदार्थ होता. माझे आवडते श्रीखंड, मग काय विचारता सोय नाही. पहिली वाटी संपवली. फारच भारी. इच्छा संपेना. दुसरी घेतली. छान वाटलं. तिसरी खरंतर नको होती पण घ्यावी लागली, वधू-वरांच्या आग्रहाखातर. आनंद कमी झाला आणि कशीवशी संपवली, आतामात्र बास म्हणायचं असं ठरवताच समोरच्या 'पार्टी तील ओळखीच्यांनी पैज लावली. केवळ 'इगो'पोटी चौथी वाटी घेतली पण अगदी गळ्याशी येऊन कधीही पुढचा सोपस्कार होईल असे झाले. पहिल्या वाटीला हवेहवेसे वाटणारे श्रीखंड आता बघवतपण नव्हते हा प्रसंग 'द लॉ ऑफ डिमीनीशॉंग रिटन्सें' हे मेंटल मॉडेल (मन:प्रारूप) म्हणजेच विचारचित्र दर्शवतो. ह्याला आपण 'लाभ हासाचा नियम' म्हण् शकतो. या नियमाचा उगम जरी अर्थशास्त्रातील असला तरी तो आपले काम, नातेसंबंध, आरोग्य आणि जवळजवळ प्रत्येक निर्णयावर लागू होतो. काही गोष्टी सुरवातीला मोठा फायदा देतात, पण जसजसे आपण त्या अधिक करत जातो, तसतसे त्याचा परिणाम कमी होतो आणि

श्रीखंडाची चौथी वाटी

तिथे हा नियम समजून घेणं फार गरजेचं आहे. कारण प्रत्येक गोष्टीत अधिक घालून उपयोग होईलच, असं वनली आणि रोजच रात्री जागरण केले, तर हळूहळू नाही. याची काही उदाहरणे पाहूयात.

स्वातंत्र्यानंतर भारतातील अन्न-धान्य उत्पादनाची स्थिती बिकट होती. मोट्या प्रमाणात तुटवडा असल्याने परदेशातून ते मिळवण्यासाठी हात पसरावे लागायचे. मालही पाठवला जायचा तो निकष्ट दर्जांचा. पण तो खाण्यासाठी वापरण्यावाचून गत्यंतर नव्हते. यावर आमूलाग्र उपाय म्हणून १९६०-७० च्या दशकात देशात हरित क्रांती झाली. त्यावेळी सिंचन, नवीन बियाणं आणि खतांमुळे शेती उत्पादनात मोठी वाढ झाली. भारत स्वयंपूर्ण झाला. पण पुढील दशकांमध्ये याच पद्धतीने शेती केली गेली, तेव्हा उत्पादन फारसे वाढले नाही आणि खतांचा अति वापर केल्याने जमिनीची गुणवताही खराब झाली. जे उपाय आधी फायदेशीर वाटत होते, तेच नंतर अकारण खर्चिक आणि अपायकारक ठरले.

रोज ३०-४० मिनिटे व्यायाम केल्याने कर्जा वाढते, मनःस्थिती सुधारते आणि आरोग्य उत्तम राहते. हा सुरुवातीचा मोठा फायदा आहे. पण तोच व्यायाम दिवसातून तीन-चार तास, कोणत्याही मार्गदर्शनाशिवाय केल्यास शरीराला दुखापत, प्रचंड थकवा आणि मानसिक ताण वाढू शकतो. इथे

व्यायामाचा 'अतिरेक' फायद्याऐवजी तोट्याचा सौदा जास्त मेहनत = जास्त यश' असं समजलं जातं, ठरतो. परीक्षेच्या आदल्या रात्री जागून अभ्यास करणे कदाचित फायद्याचे ठरू शकते. पण जर हीच सवय स्मरणशक्ती आणि एकाग्रता कमी होऊ लागते सुरुवातीला फायदेशीर वाटणारी कृती, सवयीची झाल्यावर तिची परिणामकारकता घटते.

नवीन पिढीला तंत्रज्ञान-स्नेही बनवण्यासाठी शाळेत संगणकावर शिकवले जाते. शैक्षणिक ॲप्समुळे विषय खेळकर पद्धतीने समजतात आणि वाढू लागतो, तसतशी त्यावर इतर ॲप्स आणि खेळांचे आक्रमण होते. मग अभ्यासापेक्षा करमणूकच जास्त होऊ लागते आणि मूळ हेतू बाजूला राहतो

सुरुवातीला एखादे ॲप किंवा सॉफ्टवेअर वापरण्यास अतिशय सोपे असते. पण ते प्रसिद्ध झाल्यावर त्यात नवनवीन 'फीचर्स' टाकण्याची स्पर्धा सुरू होते. हळूहळू ते ॲप इतके किचकट आणि संध होते की मूळ वापरकरोंच त्याला कंटाळून नवीन, सोप्या पर्यायाकडे वळतात. इथेही 'जास्त' फीचर्स देणे फायद्यापेवजी तोट्याचे ठरते.

पैसा कोणाला नको आहे. वर्षांला ३ लाख कमावणाऱ्या व्यक्तीसाठी १० लाखांचे उत्पन्न आयुष्य बदलून टाकणारे टरू शकते. कालांतराने १० लाखांचे २० आणि २० लाखांचे ५० लाख झाल्यावर अनेक

स्वप्ने साकार होतात, पण त्याचबरोबर खर्च आणि जबाबदाऱ्याही वाढतात, एका टप्प्यानंतर जेव्हा उत्पन्न एक कोटींवरून दोन कोटी होते, तेव्हा मिळणाऱ्या आनंदात फारसा फरक पडत नाही: उलट कामाचा ताण आणि जबाबदाऱ्या वाढल्याने सुख कमी होऊ शकते. एखाद्या मित्राशी आठवड्यातून एखादवेळेस बोलणं चांगलचं, ते संबंध दृढ करतं. गरजेच्या काळात दर्रादवशीही कॉल केला तरी ठीक वाटतं. पग दिवसातून पाच वेळा फोन केला, तर कंटाळा येते. चिडचिड होते, नाही का?

निराशावादी नसून, ते एक व्यावहारिक सत्य आहे. ते आपल्याला शिकवते की, 'नेहमीच 'जास्त' म्हणजे 'चांगले' असे नाही.' कधीतरी योग्य वेळी थांबणे. हेच अधिक फायदेशीर ठरते. हा नियम आपल्याल 'थांबण्याची योम्य मर्यादा कोणती?' हा प्रस विचारायला प्रवृत्त करतो.

आजच्या स्पर्धेच्या आणि सतत धावपळी जगात, हा नियम एका 'ब्रेक'सारखे काम कस्तो, जो आपल्याला अधिक प्रभावी आणि सुज्ञ बनवती. प्रत्येक प्रयत्नाला एक मर्यादा असते आणि ती वेळेब ओळखली, तरच फायदा होतो. कधीकधी, धोडे 'कमी' करणे हाच सर्वात मोठा शहाणपणा असती, नाहीतर श्रीखंडाप्रमाणेच कोणतीही चांगली गोष्ट 'गळ्याशी' यायला वेळ लागत नाही.